

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Karmaşık Tehditler Karşısında Türkiye'nin Millî Güç ve Strateji Kullanımı

*The Use of Türkiye's National Power and Strategy in the Face of
Complex Threats*

Öz

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası güvenlik mimarisi, askerî tehditlerin ötesine geçerek siyasi, ekonomik, teknolojik ve çevresel risklerin iç içe geçtiği karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Büyük güç rekabeti, bölgesel çatışmalar ve devlet dışı aktörlerin yükselişi bu yapıyı daha da derinleştirmiştir. Bu çerçevede Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle değişen güvenlik dinamiklerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu değişken ortamda millî güç, devletlerin uzun vadeli hedeflerini belirleyip gerçekleştirebilmesi için kritik bir unsur olarak öne çıkmakta; doğru analiz ve stratejik entegrasyon gerektirmektedir. Millî güç unsurlarının zaman ve mekânla uyumlu bir şekilde bütünleştirilmesi, yani uygun strateji kullanımı, sürdürülebilir güvenlik ve uluslararası başarı açısından yaşamsal önemdedir. Tarihsel deneyimler ve günümüz krizleri, millî güç unsurlarının eksik veya hatalı kullanımının ağır sonuçlar doğurabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve savunma politikalarının etkinliğini artırabilmesi için millî gücünü isabetli biçimde analiz etmesi; stratejik öngörü ve uluslararası deneyime sahip kadrolar aracılığıyla bu kapasiteyi doğru strateji ile yönetmesi, bölgesel ve küresel menfaatlerimiz açısından hayati önem taşımaktadır. Bu çalışma, NATO'nun güncel yaklaşımlarını da kapsayacak şekilde, geniş bir literatür taraması yapılarak ve nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millî Güç, Strateji, NATO, Karmaşık Güvenlik, Jeopolitik

Abstract

After the Cold War, international security architecture evolved into a complex structure where military threats are no longer the sole focus, but are intertwined with political, economic, technological, and environmental

Uğur TARÇIN

Dr.,
Marmara Üniversitesi, Türkiyat
Araştırmaları Enstitüsü
ugur.tarcin@marmara.edu.tr
ORCID : 0000-0003-1497-698X

Cilt / Issue: 12(2) 941-971
Geliş Tarihi: 30.04.2025
Kabul Tarihi: 01.07.2025

Atıf: Tarçın, U. (2025). Karmaşık
Tehditler Karşısında Türkiye'nin
Millî Güç ve Strateji Kullanımı,
Tesam Akademi Dergisi, 12(2),
941-971. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1688234>.

The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

risks. The resurgence of great power competition, regional conflicts, and the rise of non-state actors have further deepened this complexity. In this context, Türkiye is directly affected by shifting security dynamics due to its geopolitical location. In such a volatile environment, national power has emerged as a critical element for states to define and achieve their long-term objectives, necessitating accurate analysis and strategic integration. The effective synchronization of power elements across time and space is vital for sustainable security and international success. Historical experiences and current crises clearly demonstrate that the mismanagement or underutilization of national power can lead to severe consequences. Therefore, in order to enhance the effectiveness of its national security and defense policies, Türkiye must accurately assess its national power and manage this capacity with the right strategy through cadres possessing strategic foresight and international experience. This study has been prepared through extensive literature review and qualitative research methodology, incorporating NATO's current approaches.

Keywords: National Power, Strategy, NATO, Complex Security, Geopolitics.

Extended Abstract

Purpose and Scope

Since the end of the Cold War, the global security environment has evolved into a multidimensional structure where political, economic, technological, and environmental risks have become key determining factors, moving beyond traditional military threats. Great power competition, regional conflicts, and the rise of non-state actors have significantly complicated the international security architecture.

In this increasingly intricate environment, it is crucial that the concept of national power and its elements be thoroughly internalized by policymakers, academics, and learners alike. Without a clear and accurate understanding of national power, efforts to ensure sustainable security and achieve strategic goals may be undermined.

In this context, Türkiye, due to its critical geopolitical position, is directly and profoundly affected by the shifting dynamics of global security. The purpose of this study is to examine how vital it is to effectively analyze, integrate, and utilize Türkiye's national power components to adapt to the evolving global security landscape. The scope includes an evaluation of national power elements for strategic planning approaches, the necessity of intelligent strategies aligned

with both regional and global interests, and the requirement for a well-qualified cadre capable of managing these resources. Additionally, the study incorporates a review of NATO's current approaches to security and defense, offering broader insights into the alignment of national strategies within an international framework.

Methodology

This study adopts a qualitative research methodology, based on an extensive review of relevant literature, including academic studies, policy documents, and strategic analyses, while also incorporating NATO's current conceptual approaches to provide a comparative basis for assessing Türkiye's national power utilization. Through qualitative content analysis, the study identifies key patterns and strategic recommendations for enhancing the effective use of national power.

Findings

In this volatile environment, national power emerges as a critical factor for states to set and achieve their long-term goals, requiring accurate analysis and strategic integration. The study finds that strategy is not merely a military tool but a high-level management approach that synchronizes all elements of national power (political, economic, military, socio-cultural, geographical, demographic, and technological) toward specific objectives. Historical examples reinforce this: Mustafa Kemal Atatürk's strategic innovation during the Battle of Sakarya demonstrated the successful use of national power elements through a flexible defense approach. Conversely, the U.S. failure in the Vietnam War illustrates the consequences of underestimating local dynamics and misapplying strategic resources.

Türkiye's role in NATO has also shifted over time. After the Cold War, Türkiye transitioned from being a front-line state to a flank state. Today, as NATO emphasizes regions such as the Asia-Pacific and the Baltics, Türkiye must bolster its strategic significance by taking a more active role in the Middle East, the Balkans, Africa, and the Black Sea. The findings underscore the need for effective defense industry diplomacy, technological advancements, and the adoption of a multidimensional, proactive security policy.

Ensuring national security is not limited to countering existing threats; it also involves anticipating future risks, adapting to rapidly changing

security dynamics, and integrating technological advancements into strategy. Türkiye's geographic location and geopolitical realities make it imperative to always maintain strong national power elements.

Conclusion

In a rapidly evolving global security environment, national power remains a decisive factor for the survival, development, and international influence of states. For Türkiye, success in both regional and global arenas depends on the sophisticated, well-coordinated, and strategic utilization of its national power.

This study concludes that a systematic national power analysis, coupled with a strong strategic management framework led by qualified human resources, is essential for ensuring Türkiye's security, stability, and prosperity. The insights provided also offer broader implications for other states facing similar geopolitical and security challenges.

Success will belong to those actors who can effectively use all elements of national power in a holistic approach aligned with strategic objectives, and who manage strategy with patience and wisdom.

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel güvenlik dinamikleri, devletler arası geleneksel çatışmalardan uzaklaşarak daha karmaşık ve çok yönlü tehditlerle şekillenmeye başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren güvenlik anlayışı, yalnızca askerî risklerle sınırlı kalmayıp siyasi, ekonomik, teknolojik ve çevresel unsurların da giderek daha belirleyici hale geldiği bir yapıya dönüşmüştür.

Terörizm, etnik gerilimler, başarısız devletlerin ortaya çıkışı, organize suç ağları ve yasa dışı silah ticareti, küresel güvenliğin karşı karşıya olduğu temel riskler arasında yer almaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, terörle mücadele uluslararası güvenlik politikalarının merkezine yerleşmiş ve devletler, asimetrik tehditlere karşı daha kapsamlı stratejiler oluşturma gerekliliğiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bölgesel çatışmalar, 1990'lardan bu yana Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Afrika'da derin insani krizlere yol açmış, bu krizler neticesinde artan kitlesel göç hareketleri küresel güvenlik açısından yeni meydan okumalar doğurmuştur. Sınır güvenliği konusunda artan kaygılar, devletlerin göç politikalarını sertleştirmesine sebep olurken, düzensiz göç hareketleri uluslararası ilişkilerde gerilimleri tırmandıran bir faktör haline gelmiştir.

Son yıllarda, siber savaşlar ve hibrit tehditler devletlerin güvenlik politikalarında öncelikli konular arasına girmiştir. Kritik altyapılara yönelik tehditler ve dezenformasyon kampanyaları, yalnızca askerî yapıları değil, aynı zamanda toplumun genel istikrarını ve ekonomik düzeni de tehdit etmektedir.

Öte yandan, küresel salgınlar, enerji krizleri ve iklim değişikliği gibi askerî nitelik taşımayan etkenler uluslararası güvenliği derinden etkileyen faktörler olarak öne çıkmıştır. COVID-19 salgını, sağlık güvenliğinin ulusal güvenlik politikalarından bağımsız düşünülmemeyeceğini ortaya koyarken, biyolojik tehditlere karşı daha hazırlıklı olma ihtiyacını da gündeme getirmiştir. Enerji krizleri ve tedarik zincirlerindeki kırılganlıklar, büyük güçler arasındaki ekonomik rekabeti kızıştırarak jeopolitik tansiyonun yükselmesine neden olmuştur.

Ayrıca, askerî güç sınamaları ve büyük güç rekabeti, Soğuk Savaş sonrası beklenen istikrar ortamının aksine, yeni bir jeopolitik kutuplaşma sürecini başlatmıştır. ABD, Rusya ve Çin arasındaki stratejik çekişme,

bölgesel ittifakları yeniden şekillendirirken, artan askerî harcamalar ve modernizasyon çabaları, güvenlik mimarisinin giderek daha fazla askerî rekabete dayalı bir yapıya dönüşmesine neden olmaktadır. Özellikle NATO'nun genişleyen rolü, büyük güçlerin küresel stratejilerine göre yeniden şekillendirilmektedir.

Küresel Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Gelecekte Karşılaşabileceği Tehditler

Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında, küresel güvenlik ortamı, geleneksel ve yeni nesil tehditlerin iç içe geçtiği, devletler ve devlet dışı aktörlerin giderek daha fazla belirleyici olduğu çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür. Değişen tehdit algısı doğrultusunda, devletlerin ve uluslararası örgütlerin daha esnek, bütünleşmiş ve kapsamlı güvenlik politikaları geliştirmesi artık kaçınılmaz hale gelmiştir

2014'te Rusya'nın Kırım'ı işgaliyle başlayan süreç, 2022'deki Rusya-Ukrayna savaşı 2023'teki İsrail-Hamas çatışması ve son olarak 2025'te İran-İsrail'in karşılıklı füze saldırılarıyla birlikte, güvenlik anlayışını askerî boyutun ötesine taşımış ve disiplinler arası bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymuştur. ABD ve NATO'nun Asya-Pasifik politikaları, Orta Doğu'daki istikrarsızlık ve vekâlet savaşları güvenlik dinamiklerinin önemli boyutlarını oluşturmaktadır. Jeopolitik konumu itibarıyla Türkiye, bu tehditlerden kaçınılmaz olarak etkilenmektedir.

Buna göre Türkiye'nin geleceğinde karşılaşılabileceği tehditler şu başlıklar altında toplanabilir; (Toktaş vd., 2023, s. 11,29,34)

- Jeopolitik ve askerî tehditler: Orta Doğu, Karadeniz, Doğu Akdeniz ve Ege'deki gerilim, sınır güvenliği ve hibrit savaş unsurları.
- Siber güvenlik ve bilgi savaşları: Kritik altyapılara yönelik siber saldırılar, yapay zekâ destekli tehditler ve dezenformasyon.
- Ekonomik ve teknolojik tehditler: Savunma sanayi yaptırımları, finansal savaşlar ve tedarik zinciri sorunları.
- İç Güvenlik ve sosyal tehditler: Göç ve entegrasyon, radikalleşme, organize suçlar.
- İklim değişikliği ve doğal kaynak rekabeti: Su krizi, gıda güvenliği ve doğal afet riskleri.
- Sağlık-Pandemi problemi: Muhtemel salgınlar ve yeni hastalıklar

Türkiye açısından temel mesele, güvenlik tehditlerini etkin bir şekilde kontrol altına almak ve bu tehditleri stratejik fırsatlara dönüştürebilmektir. Bu bağlamda, konunun millî güç unsurları ve strateji çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin millî güvenlik politikaları doğrultusunda NATO ile ilişkileri ve savunma sanayisinin rolü değerlendirilecek; bu iki unsurun güvenlik tehditlerine karşı nasıl bir kapasite inşa edebileceği analiz edilecektir.

Millî Güç ve Unsurları

Millî güç, çeşitli kaynaklara göre küçük farklılıklar göstermekle birlikte genel olarak, “bir ulusun, millî hedeflerine ulaşabilmek amacıyla kullanılacak maddî ve manevî kaynaklarının toplamı” olarak tanımlanmaktadır (Ünsal, 2010, 28).

Millî güç, millî güvenlik politikalarının temelini oluşturan kritik bir unsurdur. Bir devletin geleceğe yönelik doğru ve sürdürülebilir hedefler belirleyebilmesi, sahip olduğu millî gücü doğru analiz etmesine bağlıdır.

Millî güç; siyasî, askerî, ekonomik, demografik, coğrafi, bilimsel-teknolojik ve psikososyal/kültürel unsurların bir araya gelmesiyle oluşur ve ulusal güvenlik stratejilerinin temel dayanağını teşkil eder (Bayat, 1986, s. 58; Dumankaya, 2019, s.3-8). Bir devletin uzun vadeli hedeflerini başarıyla hayata geçirebilmesi, millî gücünü gerçekçi bir biçimde değerlendirmesi ve stratejik olarak etkili bir biçimde kullanmasına bağlıdır. Millî gücün yanlış yorumlanması veya güce uygun olmayan stratejilerin benimsenmesi, geçmişte pek çok devletin ciddi başarısızlıklar yaşamasına neden olmuştur.

Millî güç unsurları, karşılıklı bağımlılık ve etkileşim içinde olduğunda stratejik planlamanın etkinliğini ve başarısını önemli ölçüde artırmaktadır. Ekonomik güç, askerî kapasitenin sürdürülebilirliği, modernizasyonu ve teknolojik gelişmeler açısından temel belirleyicidir. Türkiye örneğinde, 1974 Kıbrıs Harekâtı, Soğuk Savaş sonrası jeopolitik dönüşümler ile Rusya-Ukrayna, İsrail-Hamas ve İran-İsrail savaşları, millî güç unsurlarının esnek, dinamik ve bütüncül ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda millî güç, bağımsız değil, stratejik hedeflerle bütünleşmiş, eşgüdümlü ve hedef odaklı bir yapıda düşünülmelidir. Örneğin, caydırıcılık stratejisinde askerî, teknolojik güç ve diplomasinin koordineli kullanımı, millî gücün etkinliğini

artıran temel faktörlerdendir.

Millî güç unsurları göz ardı edildiğinde, uygulanan politikalar ve projeler başarısızlık riskiyle karşı karşıya kalır; tarih, bu tür stratejik hatalarla doludur. Bu duruma verilebilecek önemli örneklerden biri, Napolyon'un 1812 Rusya Seferidir. Dönemin en güçlü ordularından birine liderlik eden Napolyon, Rusya'nın coğrafyasını, sert iklim koşullarını ve lojistik zorlukları yeterince dikkate almadan ilerlemiştir. Fransız ordusu Moskova'ya ulaştığında şehir büyük ölçüde tahliye edilmiş ve yakılmıştı. Ağır kış şartları, tedarik hatlarının çökmesi ve askerî birliklerin yıpranması, Fransız ordusunun büyük kayıplar vermesine neden olmuş, geri çekilme süreci ise tam bir felakete dönüşmüştür (Zamoyski, 1812, s. 365-400). Bu stratejik hata, Fransa'nın Avrupa'daki üstünlüğünü kaybetmesine ve Napolyon'un nihai yenilgisine giden yolu açmıştır.

Buna karşın, Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'u fethi, millî gücün bilinçli ve planlı bir şekilde kullanıldığı başarılı bir örneğidir. Osmanlı Devleti; askerî, ekonomik ve teknolojik güç unsurlarını doğru analiz ederek uzun soluklu bir planlama yapmıştır. Şehrin güçlü surlarını aşmak için dev toplar dökülmüş, denizden kuşatma gerçekleştirilmiş ve Karadeniz ile Ege arasındaki stratejik bağlantılar kontrol altına alınmıştır. Uzun süren kuşatma sırasında lojistik destek kesintiye uğramamış, orduya düzenli olarak takviye sağlanmıştır (Uzunçarşılı, 1947, s. 452-495).

Bu örnekler, millî gücün çok boyutlu ve birbirini tamamlayıcı unsurlardan oluştuğunu ortaya koyarken; bu unsurların stratejik planlamayla uyumlu şekilde değerlendirilmesinin, bir devletin başarısı ile başarısızlığı arasındaki farkı belirleyebileceğini ve stratejik hedeflere ulaşmada belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'ndaki başarısı da bu durumun tarihsel bir örneğidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde millî güç doğru teşhis edilmiş, stratejik hedefler bu güçle uyumlu şekilde belirlenmiş ve tüm unsurlar seferber edilmiştir (Atatürk, 1927; Zürcher, 2004). 1919 yılında işgal altındaki Anadolu'nun içinde bulunduğu son derece zorlu koşullar göz önüne alındığında, askerî açıdan büyük devletlere doğrudan üstünlük sağlamak mümkün değildi. Ancak Atatürk, millî gücün tüm unsurlarını doğru zamanda, yerde ve şekilde kullanarak başarıyı elde etmiştir.

Millî güç unsurlarına dair özet açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

Siyasî Güç: “Bir devletin millî çıkarlarını koruyup geliştirebilmesi için sahip olduğu siyasî kuvvetlerin toplamıdır. Bir ülkenin siyasî güç olabilmesi için (Bayat, 1986, s. 58-72; Dumankaya, 2019, s. 5-6):

- Kanunların yeterli ve uygulanabilir olması; toplumsal ihtiyaçlara, teknolojiye ve değerlere uygun şekilde düzenlenmesi,
- Milletle bütünleşmiş bir yönetim anlayışının benimsenmesi,
- Uluslararası alanda itibarlı olması, politik, askerî ve kültürel çıkarlarını koruyabilecek kapasiteye sahip bulunması; aynı zamanda ittifaklarda etkin rol alabilen ve güçlü bir diplomasi yürütebilen bir aktör olması,
- Millî gücünü etkin şekilde sevk ve idare edebilmesi, gerekir.

Siyasî gücün kullanımında diplomasi önemli bir rol oynamaktadır ve bu konuda birçok farklı örnek verilebilir. İstiklal Harbi'ndeki Atatürk Stratejisi ve daha sonrasında gelişen Atatürk Diplomasisi, her iki yönüyle de parlak bir örnek teşkil etmektedir. Atatürk'ün uyguladığı stratejiler, sadece Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesini kazanmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası alanda Türkiye'nin saygın bir yer edinmesine de katkı sağlamıştır.

Bununla birlikte, Almanya'nın Bismarck Dönemi (1864-1889) dış politikası ve diplomasisi de zafer denebilecek sonuçlar elde edilmesine yol açmıştır. Bismarck'ın uyguladığı diplomatik stratejiler sayesinde Almanya, iç birliğini kurarken aynı zamanda uluslararası alanda güçlü bir dünya gücü olarak kendini konumlandırmıştır. Ancak bu başarının ardından gelen Hitler Dönemi'nde, Almanya'nın izlediği saldırgan politikalar Almanya ve Avrupa'da büyük bir yıkıma yol açmış ve ülkeyi tarihsel bir çöküşle karşı karşıya bırakmıştır.

Bugün, dünya genelinde iç ve dış politika arasındaki sınırların giderek belirsizleştiği ve bu iki alanın karşılıklı etkileşim içinde olduğu gözlemlenmektedir. Ekonomi, ticaret ve dış politika ön plana çıkarılarak stratejik adımlar atılırken; tarihî söylemler sınırların belirlenmesinde araçsallaştırılmış, bazı durumlarda ise ülkelerin yaşadığı yıkım görmezden gelinmiştir. Küresel örnekler arasında ABD, İsrail, Ukrayna, Suriye, Rusya ve Çin yönetimlerinin uygulamaları bulunmaktadır. Bu ülkelerin uyguladığı politikalar, bölgesel ve

küresel barışa olumsuz katkılar sağlamış ve dünyanın mevcut güvenlik dengelerini zorlamıştır.

Askerî Güç: Bir ülkenin sahip olduğu silahlı kuvvetlerin bütünü olarak tanımlanan askerî güç (Türk Dil Kurumu, 2022), millî hedeflere ulaşmak, sahip olunanları korumak ve millî çıkar sağlamak amacıyla kullanılan bir millî güç unsurudur (Bayat, 1986, s. 73). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, askerî güç, bir devletin güvenliği ve ulusal çıkarları doğrultusunda kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu, askerî kuvvetin caydırıcılık açısından üstünlük sağlamasını gerektirmektedir. Askerî kuvvetin üstünlüğü, ulusal varlığın teminatıdır; askerî açıdan güçlü olmamız, ülkemizin yıllardır bir saldırıya uğramamasının başlıca nedenlerinden biridir.

Tarih boyunca askerî gücün ilk biçimlenişi genellikle kara kuvvetleri üzerinden olmuştur. Antik çağlardan itibaren ordular, piyade ve süvari birliklerinden oluşmuş; kara savaşları, askerî gücün temel unsuru haline gelmiştir (Hart, 1967; Cohen, 2015). Kara ordularının organizasyonu, askerî stratejiler ve taktikler, savaşların çoğunlukla karada gerçekleşmesi nedeniyle tarih boyunca özel önem taşımıştır. Bu duruma, M.Ö. 209 yılında Mete Han tarafından kurulan düzenli Türk Kara Ordusu örnek verilebilir. Kuruluşundan itibaren ordu, çağın gereklerine uygun olarak sürekli gelişim göstermiştir (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, t.y.).

Deniz gücü ise, özellikle denizlere hâkim olan uygarlıklar için hayati önem taşımıştır. Antik Yunan ve Roma dönemlerinden itibaren deniz savaşları, deniz yollarının kontrolü ve ticaretin korunması askerî gücün önemli bir parçası haline gelmiştir (Stavridis, 2017). Deniz gücünün gelişimi, keşiflerin ve sömürgecilik faaliyetlerinin başladığı erken modern dönemde hız kazanmış ve deniz kuvvetleri, askerî stratejilerin belirleyici unsurlarından biri olmuştur.

Gökyüzünün kullanımı fikri, uçuş hayali kadar eskiye dayansa da ilk somut gelişme 1783'te sıcak hava balonuyla yapılan insanlı uçuşla başlamış, 19. yüzyılın sonlarında manevra yeteneği olan hava gemileriyle birlikte, düşman hatlarının gerisine ulaşabileceği düşünülmüştür. Teknolojik sıçrama 1905'te Wright kardeşlerin gerçekleştirdiği ilk başarılı uçuşla yaşanmış ve bu gelişme, özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında "hava gücü" kavramının doğmasına zemin hazırlamıştır (Egeli, 2021, s.611). Başlangıçta keşif amacıyla kullanılan hava kuvvetleri, zamanla bombardıman ve avcı uçakları ile hava

savunma sistemlerinin de eklenmesiyle daha karmaşık ve etkili bir yapıya bürünmüş; kara ve deniz kuvvetlerinden sonra gelişmiş olsa da modern savaşlarda belirleyici bir unsur haline gelmiştir.

20. yüzyıldaki teknolojik ilerlemeler ve endüstriyel dönüşüm, kara, deniz ve hava harekât alanlarına ilave olarak, dış uzay ve siber uzay gibi yeni alanların da harp sahası olarak şekillenmesine neden olmuştur. Bu çerçevede NATO, siber alanı Temmuz 2016'da Varşova Zirvesi'nde (NATO, 2017), uzayı ise Aralık 2019'daki Londra Zirvesi'nde (NATO,2019) resmî olarak harekât alanı ilan etmiştir. Alınan bu kararlar, her iki alanın da genel savunma ve caydırıcılık stratejilerindeki artan önemini yansıtmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), siber uzayın güvenlik alanında giderek artan önemine paralel olarak, bu alandaki tehditleri bertaraf etmek ve gelişmiş uyarı-tepki sistemleriyle donatılmış güçlü bir siber savunma kapasitesi inşa etmek amacıyla önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda 2012 yılında kurulan ve zamanla geliştirilerek yapılandırılan Siber Savunma Komutanlığı, TSK'nın siber güvenlik alanında millî güvenliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Komutanlık; Ulaştırma ve Altyapı, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları başta olmak üzere, TÜBİTAK ve diğer ilgili kamu kurumlarıyla yakın iş birliği içinde çalışmakta; NATO ile koordinasyon halinde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde siber güvenlik faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürmektedir. (Hürriyet, 2016) Ayrıca, TSK, NATO ve millî düzeydeki siber savunma birimleriyle eşgüdümlü hareket ederek tehditlere karşı çok katmanlı bir savunma yaklaşımı benimsemektedir.

Bu çerçevede, en son teknolojilerle donatılan Siber Harekât Merkezi, çalışmanın yazarının Genelkurmay Başkanlığı J6 Başkanı olarak görev yaptığı dönemde, 11 Temmuz 2017 tarihinde faaliyete geçirilmiştir (Savunma Sanayii Başkanlığı, 2017). Türk Silahlı Kuvvetleri, 21. yüzyılın üstün teknolojilerine sahip bu merkez aracılığıyla 7/24 esasına dayalı siber güvenliği sağlamakta ve ilgili kamu kurumlarıyla bilgi paylaşımında bulunmaktadır.

Son dönemde dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ülkemizde yeni bir Siber Güvenlik Başkanlığı kurulmuştur (İletişim Başkanlığı, 2025). Bu gelişme, dijital tehditlerin giderek artan etkisine karşı devletin proaktif adımlar attığını ve siber güvenlik alanına stratejik düzeyde önem verdiğini göstermektedir.

Stratejik düzeyde harp prensipleri, millî politikanın hedeflerine ulaşmak amacıyla askerî gücün doğrudan veya dolaylı olarak tehdit unsuru olarak kullanılmasını içeren bir sanattır. Bu prensiplerin kökeni, M.Ö. 500'lü yıllarda Sun Tzu tarafından yazılan ve askerî strateji ile savaş taktiklerini temel alan Savaş Sanatı (The Art of War) adlı eserde dahi görülmektedir. Bu çerçevede, 2016 Yılında Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları, Millî Savunma Bakanlığı'na ayrı ayrı bağlanmıştır. Ancak harp prensiplerinden 'emir-komuta birliği ve sadelik' ilkeleri (Korkmaz, 2022, ss. 74-78) göz önünde bulundurulduğunda, Kuvvet Komutanlıklarının yeniden Genelkurmay Başkanlığı'na, Genelkurmay Başkanlığı'nın ise Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanması daha uygun olacaktır. Ayrıca, askerî hastanelerin ve askeri sağlık sisteminin yeniden yapılandırılması, kurmay sayısının artırılması, büyük bir ordu için hayati öneme sahiptir.

Ekonomik Güç: Devletin ulusa karşı görevlerini yerine getirebilmesi için ekonomik açıdan güçlü olması gerekir. Bunun için (Chun, 2012 ss. 205-215):

- Yeterli ekonomik kaynak ve bu kaynakların etkin kullanımı,
- İç ve uluslararası makroekonomik istikrar,
- Güçlü sanayi kapasitesi ve vasıflı iş gücü,
- Dış ticaret dengesinin korunması,
- Ulaştırma ve iletişim altyapısının yeterliliği,
- Küresel pazar payı ve turizm gelirlerinin artırılması şarttır.

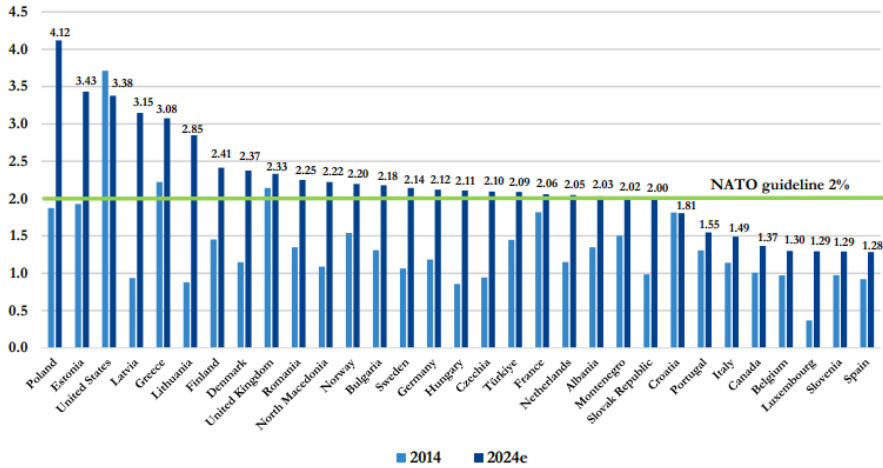
Millî gücün tüm unsurlarının gelişmesi ve pekişmesi için finansal ihtiyaçlar ekonomik güçle karşılanmaktadır. Ekonomik güç, millî gücün temel yapıtaşını oluşturur ve devletin iç ve dış politikalarda etkinliğini sürdürebilmesi için hayati bir rol oynar. Bugün, her birey, ülkesindeki ekonomik sorunların ve bu sorunların yaşam üzerindeki etkilerini doğrudan hissetmektedir. Ekonomik dalgalanmalar, bireysel refahı ve toplumsal dengeyi derinden etkilerken, aynı zamanda millî gücün diğer unsurlarını da etkileyerek, millî gücün temel unsuru olan ekonomik gücün önemini bize hatırlatmaktadır.

ABD Başkanı Trump, NATO üyelerinin savunma harcamalarını artırmaları gerektiğini sık sık vurgulamaktadır. 2014'te NATO üyeleri,

GSYİH'nin en az %2'sini savunmaya ayırma taahhüdünde bulunmuş (NATO, 2019), ancak sekiz ülke bu hedefe henüz ulaşamamıştır. 2025 The Hague NATO Zirvesi'nde ise bu oran, 2035'e kadar %5'e çıkarılacak şekilde güncellenmiştir (NATO, 2025). Bu NATO'nun savunma bütçelerinin artırılmasının, ittifakın güçlenmesi için kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıda, NATO üyelerinin 2014-2024 dönemi savunma harcamaları karşılaştırılmaktadır.

Şekil 1

NATO Üyelerinin Savunma Harcamaları (2014-2024)

Kaynak: NATO Press release, Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2024) [Erişim tarihi: 02.02.2025] https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/6/pdf/240617-def-exp-2024-en.pdf

Bu grafik ve yapılan açıklamalar, ekonomik gücün ve finansal sürdürülebilirliğin ulusal güvenlik stratejilerinde ne denli belirleyici bir faktör olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ekonomik güç, sadece ulusal savunmayı değil, aynı zamanda uluslararası arenada devletlerin etkinliğini doğrudan etkileyen bir unsurdur.

Bu bağlamda, ABD'nin NATO'daki desteğini azaltması, NATO'nun yeni kararı, Avrupa'daki savunma harcamalarını artırarak, Türkiye için savunma sanayi ihracatını artırma noktasında önemli fırsatlar sunabilir.

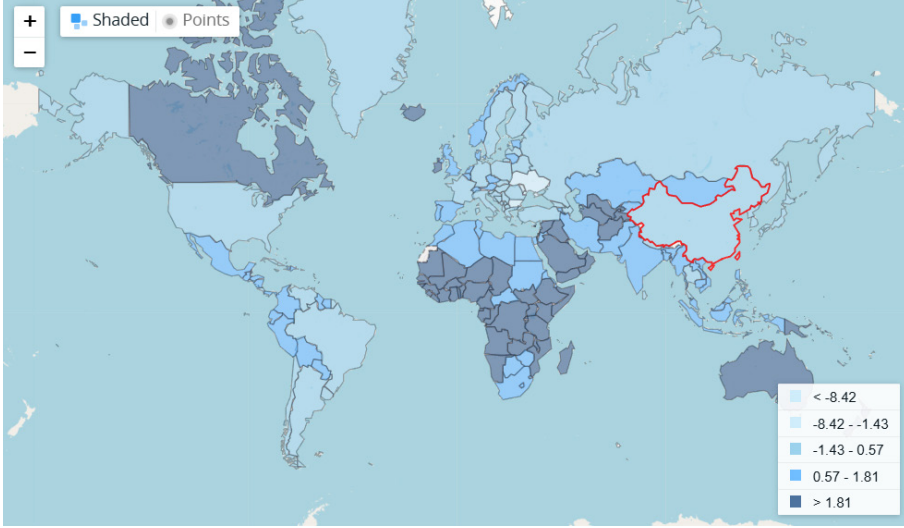
Nüfus Gücü (Demografik Güç): Bir devletin nüfusu, millî gücünü belirlemede önemli bir faktördür ve bu faktörün hem nicelik hem de nitelik açısından değeri büyüktür. Nüfus büyüklüğü, devletin iş gücünü ve askerî gücünü destekleyecek kadar geniş olmalıdır. Ancak, nüfus sayısının çokluğu her zaman avantaj sağlamaz; özellikle ülkelerin gelişim seviyesi ve kaynakları göz önünde bulundurulduğunda, nüfus yoğunluğu bazı durumlarda zayıflığa yol açabilir. Zengin doğal kaynaklara sahip bazı devletler, nüfus eksikliği nedeniyle iş gücü temin etmek için diğer ülkelerden insan ithal etmek zorunda kalmaktadır. Sağlıklı, eğitilmiş, disiplinli ve çalışkan bir nüfus, devletin millî gücünü artırabilir (Anjana, 2014, s. a804). Özetle, nüfus sadece sayısal olarak değil, aynı zamanda niteliksel açıdan da büyük bir rol oynamaktadır.

Nüfusun bir güç unsuru olabilmesi, yalnızca mevcut nüfus büyüklüğüne değil, aynı zamanda nüfus artış hızına da bağlıdır. Nüfus artışı, devletin ekonomik, sosyal ve teknolojik imkânlarıyla uyumlu bir şekilde gerçekleştiğinde, özellikle genç ve dinamik bir nüfusa sahip olmak millî gücü doğrudan destekler. Genç nüfus hem iş gücü piyasası hem de askerî kapasite açısından stratejik bir potansiyel sunar. Ancak bu artış, devletin mevcut kaynaklarını ve altyapı kapasitesini aştığında, nüfus fazlası bir yük haline gelerek sosyoekonomik sorunlara yol açabilir.

Günümüzde dünya genelinde gözlemlenen demografik eğilimler, nüfus artış hızını stratejik bir değişken haline getirmiştir. Örneğin, uzun yıllar boyunca dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin’de nüfus, 2022 yılında 62 yıl aradan sonra ilk kez azalmıştır. Çin Ulusal İstatistik Bürosu verilerine göre, ülke nüfusu bir yıl içinde 850 bin kişi azalarak 1 milyar 411 milyon 800 bine gerilemiştir (BBC News Türkçe, 2023). Bu gelişme, Çin’in ekonomik büyümesi ve askerî projeksiyonları üzerinde doğrudan etkili olabilecek önemli bir kırılma noktasıdır. Türkiye’de ise Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2023 yılı verilerine göre, nüfus yıllık binde 1,1 oranında artmaktadır (Bloomberg, 2024). Bu, Türkiye’nin ileride nüfus artışıyla millî gücünü desteklemeye devam edemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla nüfus artış hızı, yalnızca demografik bir veri değil; aynı zamanda ekonomik kapasite, savunma gücü ve toplumsal denge üzerinde belirleyici etkiler yaratan stratejik bir göstergedir. Bu nedenle devletlerin uzun vadeli planlamalarında nüfus politikaları, millî gücün sürdürülebilirliği açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Aşağıdaki haritada 2023 yılında dünyadaki nüfus artış hızı sunulmuştur.

Şekil 2

Dünya Nüfus Büyümesi (2023)

Kaynak: Worlbank, 2023, Population growth (annual %) [Erişim tarihi: 02.02.2025] <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?end=2023&locations=CN&start=2023&view=map>

Coğrafi Güç: Bir devletin coğrafyasındaki canlı-cansız, doğal-yapay bütün değerlerinden oluşmaktadır. Ülkenin coğrafi gücünü etkileyen unsurlar şunlardır (Bayat, 1986, s. 137-150):

- Jeo-politik, coğrafya,
- Ülkenin büyüklüğü,
- Ülkenin tabii yapısı, hava durumu ve florası,
- Doğal zenginlikleri-madenleri,
- Mevcut su ve toprak durumu
- Ulaşım ve enerji durumu.
- Toprağın tarıma uygunluğu, askerî açıdan stratejik değeri, coğrafyasındaki kritik noktalar (örneğin İstanbul ve Çanakkale Boğazları), iklimi, tarihî ve turistik alanları, bir devletin sahip olduğu

coğrafi gücün temel unsurlarını oluşturur.

Coğrafi gücün önemli bir özelliği, diğer millî güç unsurlarına kaynak ve ortam sağlamasıdır. Bu yönüyle coğrafya, bir devletin ekonomik, askerî ve diplomatik kapasitesini doğrudan etkiler (Cohen, 2015). Günümüzde çevre sorunları ve iklim değişikliğinin derinleştiği bir ortamda, sürdürülebilir doğal kaynaklara sahip olmak sadece ekonomik kalkınma ve enerji güvenliği açısından değil, aynı zamanda ulusal güvenlik bağlamında da kritik bir değer taşımaktadır.

Coğrafi gücün etkin kullanılabilmesi için, uluslararası ilişkilerde realist ve millî menfaat temelli politikaların izlenmesi gereklidir (Morgenthau, 1978, s. 4). Değer temelli dış politika yaklaşımları kimi zaman stratejik kayıplara yol açabilmektedir. Örneğin, Türkiye ile Mısır ilişkilerinde 2013-2021 arasında yaşanan diplomatik duraksama, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlarında bazı kayıplara neden olmuştur. Ancak, Libya ile imzalanan MEB anlaşması bu kaybı önemli ölçüde telafi etmiş ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik pozisyonunu güçlendirmiştir (Topçu, 2021, s. 40-53).

Coğrafya, jeopolitiğin değişmeyen ve belirleyici bir unsurudur. Türkiye'nin güney sınırları, özellikle Suriye bağlamında, bu durumun güncel ve çarpıcı bir yansımasını oluşturmaktadır. 2012 sonrası dönemde Batılı ülkeler, kendi millî amaçları ve DEAŞ'a karşı mücadelede PKK/YPG ile iş birliğine yönelmiş; bu durum, örgütün sahadaki etkinliğini artırmıştır (Karaağaç & Acar, 2020). ABD'nin askerî, Avrupa ülkelerinin ise mali desteği sayesinde PKK/YPG, Suriye'de stratejik alanlar elde etmiş ve bu kazanımlar Türkiye açısından ciddi bir güvenlik tehdidine dönüşmüştür (Gunter, 2019). PKK/YPG, zaman içinde Suriye yönetimiyle taktiksel iş birlikleri geliştirmiş olsa da Batı'dan aldığı destekle Türkiye için tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Türkiye ise süreci yakından izlemekte; güvenlik tedbirlerini alarak ve diplomasi kanallarını açık tutarak yeni Suriye yönetimiyle görüş alışverişini sürdürmektedir.

Türkiye, güney sınırlarında güvenliği artırmak amacıyla hem fiziki tedbirler (örneğin güvenlik duvarı) almakta hem de sınır ötesi askerî operasyonlar yürütmektedir (Millî Savunma Bakanlığı, 2023). Irak sınırında ise coğrafi koşullar nedeniyle farklı güvenlik stratejileri uygulanmakta; sabit ve seyyar karakollarla sınır güvenliği sağlanmaktadır (Kaya, 2022). Doğu sınırlarında ise bu tür fiziki güvenlik önlemleri büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Sovyetler Birliği ile kara sınırına sahip olması nedeniyle NATO'nun cephe ülkelerinden biri olarak değerlendirilmiş ve ittifakın gündeminde öncelikli bir konumda yer almıştır. Ancak 1991 sonrası dönemde, Türkiye kanat ülke konumuna gerilemiş; Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'daki potansiyel rolü NATO tarafından yeterince algılanamamıştır. Bu durum, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi göz ardı eden yaklaşımlarıyla birleşmiş; Türkiye'nin stratejik önemi uzun süre ön planda olmamıştır.

2008'de Gürcistan kriziyle başlayan ve 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakıyla derinleşen jeopolitik gelişmeler, 2022'de patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı, 2023'te başlayan İsrail-Hamas çatışması 2024 yılı sonunda Suriye'de Esad rejiminin değişimi ve son olarak İran-İsrail gerilimiyle birlikte durum yeniden değişmiştir. Türkiye, bu gelişmeler ışığında NATO'nun doğu ve güney hattında yeniden kritik bir güvenlik aktörü olarak öne çıkmıştır.

Bununla birlikte, Türkiye'nin güvenlik kaygıları bazen NATO tarafından da dikkate alınmıştır. Nitekim 2013 yılında, Suriye kaynaklı tehditlere karşı Türkiye'ye hava savunma sistemleri konuşlandırılmıştır (TBMM, 2013; NATO, 2021). Ancak günümüzde, ittifak içindeki siyasî ve stratejik önceliklerin değişmesi ve İsrail'in bölgedeki artan etkisi nedeniyle benzer bir kararın alınması zor görünmektedir.

Bilimsel ve Teknolojik Güç: Toplumun yaratıcılık/üretim kabiliyetidir. Yüksek teknolojiler ve bilgi üretebilen toplum millî güç açısından üstündür. Bilim ve teknoloji üretiminde yeterli olamayan ülkeler rekabette yapamazlar. Ülkenin bilimsel ve teknolojik gücünün millî güce fayda sağlayabilmesi için (Lewis, 2021):

- Araştırma geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarına öncelik verilmesi,
- Bilim insanı ve uzman personel yetiştirilmesi,
- Bireylere teknolojik gelişmeye uyum sağlayacak eğitimleri vermesi,
- Teknoloji ve bilimde dünya standartlarına ulaşması gerekir.

Son yıllarda Türkiye, bilim ve teknoloji alanında önemli atılımlar yaparak savunma sanayii, uzay teknolojileri, yapay zekâ, yenilenebilir enerji ve sağlık teknolojileri gibi stratejik alanlara odaklanmıştır. Örneğin, insansız hava araçları (İHA/SİHA), füze sistemleri ve elektronik harp teknolojileri dünya çapında dikkat çekmektedir.

AR-GE, inovasyon, rekabet avantajı, ekonomik büyüme ve uluslararası itibar açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye’de AR-GE harcamalarının GSYH içindeki payı 2022 yılında %1,32 iken, 2023’te 26 trilyon 545 milyar 722 milyon TL ile %1,42’ye yükselmiştir (TÜİK, 2024). Ayrıca, doktora yapan öğrenci sayısında Türkiye, AB ülkeleri arasında ikinci sırada yer almasına rağmen (Euronews, 2022), AR-GE performansında Avrupa ülkeleri arasında ortalama düzeyin (%2,2) altında kalmaktadır (Eurostat, 2024).

Yerli patent başvurularında dünyada 12’nci, marka başvurularında 4’üncü ve tasarım başvurularında 2’nci sırada yer alan Türkiye’nin, fikrî mülkiyet bilincinde ilerleme kaydettiği (Durak, 2023) ancak bu seviyenin yeterli olmadığı da açıktır. 2023 yılı verilerine göre ürün geliştirme harcamalarının %92’si ürün geliştirmeye, yalnızca %8’i teknoloji geliştirmeye ayrılmıştır. Bu durum sektörün kısa vadeli pazarlara yönelik ürün odaklı stratejisini göstermektedir. Ayrıca şirketlerin özkaynak kullanımı %9,71 oranında azalırken, proje teşviklerinin %28,15 artması, devlet desteğinin artmasına rağmen finansal zorluklar nedeniyle iş ve pazar geliştirmeye odaklanıldığını göstermektedir (Mevlütöğlu, 2025).

Bu çerçevede Türkiye’nin bilimsel ve teknolojik kapasitesini NATO nezdinde değerlendirmek de önemlidir. NATO Bilim ve Teknoloji Organizasyonu (STO), ittifak üyesi ve ortak ülkelerden 6.000’in üzerinde bilim insanının katılımıyla kolektif çalışmalar yürütmektedir (NATO STO, 2024) Özellikle yapay zekâ, robotik ve otonom sistemler, büyük veri, kuantum teknolojileri, biyoteknoloji, hipersonik sistemler, uzay teknolojileri, yeni nesil malzemeler, gelişmiş üretim yöntemleri ve elektromanyetik teknolojiler gibi yeni ortaya çıkan ve yıkıcı teknolojiler (Emerging and disruptive Technologies-EDT) alanlarında geliştirilen bu bilgi paylaşımı ortamı (NATO EDT, 2024), Türkiye açısından hem bilimsel derinlik hem de savunma rekabetçiliği açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, NATO’nun 2030 gündemi çerçevesinde oluşturduğu Savunma Yenilik Hızlandırıcısı (DIANA) programı kapsamında (NATO DIANA,2024) proje alma ve katkı sağlama yönünde çalışmalar yürütmektedir. Bu tür girişimlere aktif katılım hem bilimsel bilginin aktarımı hem de savunma teknolojilerinde entegrasyon açısından kritik rol oynamaktadır.

Savunma sanayiimiz gelişmekte olup, 2024 yılı ihracatı 7,1 milyar dolara ulaşarak bir önceki yıla göre 1,6 milyar dolarlık artış göstermiştir.

(Günyol, 2025) Bu önemli bir başarı olmakla birlikte, nitelikli insan kaynağındaki azalma, beyin göçü ve Ar-Ge yatırımlarındaki bazı sorunlar, Türkiye'nin küresel teknoloji rekabetinde sıçrama yapmasını sınırlamaktadır. Ancak veriler, Türkiye'nin güçlü bir potansiyele sahip olduğunu ve etkin planlama ile koordinasyon sayesinde AR-GE performansının hızla artırılabilceğini; insan kaynağı-inovasyon ekosisteminin güçlendirilmesi ve kamu-üniversite-sanayi iş birliğinin geliştirilmesiyle mevcut performansın daha da ivme kazanacağını göstermektedir.

Psiko-sosyal kültürel güç: Millî varlığın korunmasında ve geliştirilmesinde temel bir unsur olan insan ögesini merkeze alır. Gelişen teknolojiye rağmen, bu araçları kullanacak olan insan, millî gücün yönlendirilmesinde belirleyici olmaya devam etmektedir.

Devletin gerçek gücü, vatandaşların sevgi, saygı ve dayanışma içinde bir millet olarak örgütlenebilme başarısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda psiko-sosyal ve kültürel güç; toplumun birlik duygusu, tarihsel birikimi, eğitim ve kültür seviyesi, gelenek, dil, din ve hukuk gibi değerler ile bunlara dair uygulamaların millî güce katkılarını içerir (Süleyman Demirel Üniversitesi, t.y., s.18).

Bu gücün etkin kullanılabilmesi için; sivil toplumun aktif olması, toplumun millî menfaatler etrafında birleşmesi, dilin doğru kullanımı, tarafsız medya, sosyal ve ahlaki inanç bütünlüğü ile tarih ve kültür bilincinin yüksek olması gereklidir. Ayrıca, halkın ortak tehditlere karşı eş zamanlı ve bilinçli tepki verebilmesi, kültürel savunma bilincine sahip olması beklenir. Psiko-sosyal ve kültürel gücün değerlendirilmesinde; siyasal ve toplumsal kurumlar, etnik yapı, medya, ideolojik ve ahlaki değerler ile halkın moral ve kültür düzeyi belirleyici rol oynamaktadır.

Joseph Nye'a (2004) göre, kültürel güç, bir ülkenin başka toplumları cezbedebilme ve onları kendi değerlerine ikna edebilme kapasitesidir. Bu bağlamda, kültürel diplomasi, devletlerin uluslararası etkisini artırmada önemli bir araç haline gelmiştir.

Psiko-sosyal ve kültürel güç, risk ve sorunlarının çeşitlendiği ve özellikle hibrit tehditler ile dezenformasyonun yoğunlaştığı günümüz güvenlik ortamında daha da önem kazanmıştır. Bu iki unsur:

- Toplumun kriz anlarında çözülmesini engeller,

- Millî menfaatler doğrultusunda toplumsal destek üretir.

Tarihsel süreçte bu gücün somut örnekleri; Osmanlı–Rus Savaşı sırasında Erzurum’da Nene Hatun’un, Plevne’de Gazi Osman Paşa’nın güçlü Rus ordusuna karşı direnişi; Çanakkale’de Seyit Onbaşı’nın 240 kilogramlık top mermisini sırtlayarak taşıması; İstiklal Harbi’nde cephane taşıyan Türk kadının, çocuğunu değil mühimmatı korumayı tercih etmesi ve Kurtuluş Savaşı’nda Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde verilen büyük mücadelede oluşan millî birlik-beraberlik ile ülke savunmasında açıkça görülmektedir (Tarçın, 2021, s. 18).

Millî Gücün Strateji ile Kullanımı: Kavram, Unsurlar ve Uyum

Strateji, literatürde farklı disiplinlerce çeşitli şekillerde tanımlanmakta olup, özellikle millî gücün kullanımı bağlamında merkezi bir kavram olarak öne çıkar. Klasik yaklaşımlar genellikle stratejiyi askerî güce indirgerken, siyasî hedeflere ulaşmak için askerî araçların planlı ve etkili kullanımı üzerinde durmuştur. Clausewitz (2018), stratejiyi savaşın amacı doğrultusunda muharebelerin kullanılma biçimi olarak tanımlarken; Liddell Hart (1967), onu siyasî hedefler doğrultusunda askerî araçların düzenlenmesi ve uygulanması sanatı olarak görmüştür. Foster (1996), stratejinin özünü etkili güç kullanımında bulurken, Gray (1999), organize gücün siyasal amaçlar uğruna kullanılmasını vurgular. Bu tanımların ortak yönü, millî gücün bir bileşeni olarak askerî gücü merkeze almasıdır. Öte yandan, Murray ve Grimsley (1994), stratejiyi belirsizlik ve değişim ortamında sürekli uyum gerektiren bir süreç olarak tanımlayarak, millî güç unsurlarının yalnızca sabit değil, dinamik biçimde stratejiye yansıtılması gerektiğine dikkat çeker. Baufre (1965) ise stratejiyi, karşıt iradeler arasındaki diyalektik bir mücadele olarak yorumlayarak, millî gücün stratejik kullanımında karar vericiler arası etkileşimin önemini vurgular.

Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre strateji, “bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatıdır” (TDK, 2024).

Strateji, kuvvet (güç), zaman ve mekân olmak üzere üç temel unsurdan oluşur (Babüroğlu, 2020). Bu unsurların her biri, stratejik başarının anahtar bileşenleridir. Güç, bir devletin ya da aktörün uygulayabileceği tüm politik, diplomatik (yumuşak güç) ekonomik, askerî ve psikolojik etkilere sahip araçları ifade ederken; zaman, hedeflere ulaşmada

gerekli olan süreyi ve bu süre zarfında değişen koşulları kapsar. Mekân ise, bu stratejik araçların uygulanacağı coğrafi ve politik alanı tanımlar. Bu üç unsurun etkili bir şekilde harmanlanması, stratejinin başarılı olabilmesi için kritik öneme sahiptir. Güç unsurlarını doğru zamanda, uygun coğrafi koşullarda ve doğru stratejik akıl, planlama ve sabırla kullanmak, stratejik başarıyı mümkün kılar. Bu bağlamda, strateji sadece bir plan yapma süreci değil, aynı zamanda değişen koşullar altında esneklik ve uyum gerektiren bir sanattır.

Güç, zaman ve mekân unsurlarının entegrasyonu, stratejinin tüm gücünü ortaya koyar. Bu bağlamda strateji, millî güç unsurlarının birbirini tamamlayan ve bütünleşmiş bir biçimde çalışmasını sağlar. Her bir güç unsuru, bir bütün olarak stratejiye hizmet ederken, birbirleriyle uyum içinde hareket etmeleri gereken dinamik bir süreç yaratır. Bugün, hibrit tehditler ve çok boyutlu rekabet ortamında, millî güç unsurlarının stratejiye entegre edilmesi, devletlerin sürdürülebilir güvenliği ve uluslararası başarıları için kritik bir öneme sahiptir. Strateji, bu unsurların birbirine uyumlu şekilde kullanılmasını sağlayarak, önceden belirlenmiş hedeflere ulaşma sürecinde başarılı olmanın yolunu açar.

Prusyalı General Carl von Clausewitz'in, "*Stratejide her şey çok basittir, fakat bu basitlik onun kolay olduğu anlamına gelmez*" sözü (Clausewitz, 2018, s. 165), stratejinin karmaşıklığını ve zorluklarını vurgular. Clausewitz'in vurguladığı gibi, strateji yalnızca teorik bir çerçeve değil, aynı zamanda dinamik ve değişken bir süreç yönetimidir. Bu bağlamda, strateji yalnızca belirli bir hedefe ulaşmaya yönelik bir araç olmanın ötesinde, mevcut koşullara göre şekillenen ve her zaman yenilikçi düşünmeyi gerektiren bir yaklaşımdır. Özellikle jeopolitik dengelerin sürekli evrildiği günümüz dünyasında, stratejik kararlar çok boyutlu analizler ve kapsamlı öngörüler gerektirir. Devletler, stratejilerini sürekli güncelleyerek, mevcut ve gelecekteki tehditlerle başa çıkabilmek için doğru zamanlamayı ve mekânı doğru seçmelidirler.

Stratejik Planlamada Türkiye

Türkiye'nin stratejik planlaması, coğrafi konumunun ve bölgesel güç olma hedefinin bir yansıması olarak, çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirmektedir. Türkiye'nin stratejik hedefleri, yalnızca askerî alanda değil, aynı zamanda enerji güvenliği, dış politika, jeopolitik, iklim, kalkınma ve savunma sanayisi gibi alanları kapsamaktadır. Türkiye

son zamanlarda savunma sanayii alanında gerçekleştirdiği millileşme hamleleri ve ihracatı millî güç unsurlarının stratejik planlama süreçlerine entegre etmesinin önemini ortaya koymaktadır. Örneğin, yerli üretim insansız hava araçları (İHA) ve yerli füzeler gibi stratejik teknolojiler, Türkiye'nin hem ulusal güvenliğini güçlendirmekte hem de küresel rekabet gücünü artırmaktadır.

Günümüzün karmaşık ve belirsizliklerle dolu küresel güvenlik ortamında Türkiye, kendi ulusal çıkarlarını korumayı ve çevresinde barış, istikrar ve refah kuşağı oluşturmayı hedefleyen çok boyutlu bir dış politika yürütmektedir NATO ile sürdürülen güvenlik ve teknoloji iş birlikleri, kolektif savunma perspektifi içinde Türkiye'nin pozisyonunu güçlendirirken; "Mavi Vatan" doktrini gibi girişimler, enerji jeopolitiği bağlamında Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerin korunmasına yönelik vizyonu, Balkanlar, Türk Devletleri Teşkilatı, Uzakdoğu, Afrika ve Orta Asya'daki çok boyutlu açılımlar (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024) ise, Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini artırarak diplomatik etki alanını genişletmekte, aynı zamanda savunma ihracatı ve kalkınma iş birlikleri üzerinden ekonomik kazanımlar elde etmesini sağlamaktadır. Bu gelişmeler, stratejik planlamanın millî güç unsurlarıyla uyum içinde yürütülmesinin önemini göstermekte; güvenlik, ekonomi, teknoloji ve diplomasi eksenlerinde bütünlüklü bir yaklaşımın, Türkiye'yi uluslararası sistemde daha etkin bir aktör hâline getirdiğini ortaya koymaktadır.

NATO Stratejik Konseptleri

NATO Stratejik Konseptleri, İttifak'ın kalıcı amacını, doğasını ve temel güvenlik görevlerini tanımlayan temel belgelerdir. Bu belgeler, değişen küresel güvenlik ortamındaki tehdit ve fırsatlara yanıt vermek amacıyla İttifak'ın siyasî ve askerî yönelimini belirler ve adaptasyon sürecine rehberlik eder. Stratejik Konseptler, NATO'nun temel amacını —üyelerinin kolektif savunmasını sağlamak— yeniden teyit ederken, caydırıcılık ve savunma, kriz önleme ve yönetimi ile iş birliğine dayalı güvenlik olmak üzere üç ana görev alanını vurgulamaktadır. 1949'dan bu yana NATO, değişen uluslararası güvenlik ortamına uyum sağlamak amacıyla stratejik konseptlerini sürekli olarak yenilemiştir. Soğuk Savaş döneminde bu belgeler, esas olarak Sovyetler Birliği'ne karşı askeri caydırıcılık ve kolektif savunma temeline dayanmıştır. 1991 yılında yayımlanan stratejik konsept ise, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kriz yönetimi ve çok taraflı iş birliği gibi yeni yaklaşımları ön

plana çıkarmıştır. 1999 ve 2010 konseptleri ise, klasik tehditlerin yanı sıra terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, enerji güvenliği ve siber saldırılar gibi karmaşık güvenlik risklerine dikkat çekilmiştir (Tarçın, 2021, ss. 106-113). Son olarak, 2022 yılında yayımlanan Stratejik Konsept, 360 derecelik bir güvenlik yaklaşımını benimseyerek NATO'nun yeni tehditlere karşı hazırlıklı olma kararlılığını ortaya koymuştur (NATO, 2022). Ayrıca, 2021 yılında yayımlanan "NATO 2030" raporu ve bunu takip eden 2024 stratejik girişimleri çerçevesinde, İttifak Asya-Pasifik bölgesindeki gelişmelere daha fazla odaklanmış; Çin'in yükselişi, siber tehditler, yapay zekâ ve teknolojik rekabet gibi alanlar NATO'nun ilgi sahasına dâhil edilmiştir (NATO, 2021).

NATO'nun son stratejik konseptlerinde Asya-Pasifik'e artan odak, ABD etkisiyle küresel güvenliğin sadece bir yönünü yansıtmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den Karadeniz'e uzanan karmaşık jeopolitiği, NATO'dan çok boyutlu ve dengeli bir yaklaşım gerektirmektedir. Mevcut odak noktaları, özellikle Orta Doğu'daki savaşlar bağlamında bölgesel krizleri yeterince kapsamamaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu yaklaşımlar ışığında, strateji yalnızca askerî bir araç değil; millî gücün tüm unsurlarının (siyasî, ekonomik, askerî, sosyo-kültürel, coğrafi, demografik ve teknolojik) belirli bir hedef doğrultusunda senkronize edilmesini sağlayan üst düzey bir yönetsel düşünme biçimi olarak değerlendirilebilir. Tarih, stratejinin doğru ve yanlış kullanımına dair pek çok örnekle doludur.

Stratejinin doğru kullanımına en iyi örneklerden biri, Sakarya Meydan Muharebesi'nde (1921) Mustafa Kemal Atatürk'ün uyguladığı savunma stratejisidir. Atatürk, klasik savunma hattı anlayışı yerine savunma sahası konseptini geliştirerek Yunan ordusunu yıpratma stratejisi izlemiştir; "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır" sözüyle savaşın geniş bir alana yayılmasını sağlamış ve düşmanı Anadolu içlerine çekerek etkisiz hale getirmiştir (Yöney, 2021). Bu sadece askerî bir mücadele değil, millî gücün her yönüyle etkin kullanıldığı stratejik bir başarıdır.

Öte yandan, stratejinin yanlış kullanımına Vietnam Savaşı (1955–1975) örnek gösterilebilir. ABD, geleneksel askerî üstünlüğüne güvenerek Vietnam'a müdahale etmiş; ancak gerilla savaşı tekniklerini ve Vietnam'ın zorlu coğrafyasını yeterince analiz edememiştir. ABD'nin

yüksek teknolojiye dayalı savaş anlayışı, Vietnamlı gerillaların tünel savaşları ve vur-kaç taktikleri karşısında etkisiz kalmış; savaş, ABD için büyük bir siyasî ve askerî başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Strasam, t.y.).

Stratejinin doğru uygulanması; bilgi, deneyim ve öngörüye doğrudan bağlıdır. Geçmişte yapılan hataların dikkatle analiz edilmesi, gelecekte daha etkili ve isabetli stratejik kararlar alınmasına olanak sağlar. Nitekim, başarılı stratejiler kuvvet, zaman ve mekân unsurlarının doğru ve dengeli kullanımıyla gerçekleştirilmektedir. Buna karşılık, başarısız stratejiler ise yanlış zamanlama, yetersiz lojistik, düşmanın hafife alınması ve çevresel-coğrafi koşulların göz ardı edilmesi gibi hatalardan kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede, 1952 yılında üye olduğumuz NATO da küresel ve bölgesel güvenlik dinamiklerine bağlı olarak dönüşüm geçirmeye devam etmektedir. Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin NATO içindeki rolü değişmiş; cephe ülkeden kanat ülkeye evrilmiştir. Günümüzde ise Asya-Pasifik ve Baltık bölgelerini önceliklendiren, Rusya ve Çin'i stratejik rakip olarak tanımlayan NATO'nun yaklaşımı, diğer kritik gerilim ve çatışma bölgeleri açısından eksik bir perspektif sunmaktadır. İttifak'ın etkinliğini ve dayanıklılığını artırmak için Balkanlar, Orta Doğu, Afrika ve Karadeniz gibi stratejik bölgeleri de kapsayacak şekilde daha dengeli ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesi, Türkiye'nin jeopolitik önemini daha görünür kılacaktır. Nitekim son çatışma ve gerilimler bu gerekliliği açıkça ortaya koymuştur.

Bununla birlikte, NATO'nun alacağı kararlar Türkiye'nin dış politikası ve ulusal güvenlik stratejisi açısından önemli sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Bu durum, NATO ile iş birliğimizi sürdürürken aynı zamanda bağımsız ve çok yönlü bir güvenlik politikası geliştirmemizi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, Türk savunma sanayii diplomasisinin etkin kullanımı, NATO üyeleriyle iş birliğini güçlendirerek Türkiye'nin stratejik önemini daha da artırabilir. Ayrıca, savunma sanayii alanındaki iş birlikleri, Türkiye'nin teknolojik kapasitesini geliştirerek hem tehditlerin bertaraf edilmesine hem de bölgesel risklerin sınırlandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Ulusal güvenliğin sağlanması yalnızca mevcut tehditlere karşı koymakla sınırlı değildir; aynı zamanda gelecekteki riskleri öngörmek, hızla değişen güvenlik dinamiklerine uyum sağlamak ve teknolojik gelişmeleri stratejiye entegre etmekle mümkündür. Türkiye'nin coğrafi

konumu ve jeopolitik gerçekleri, millî güç unsurlarının daima güçlü tutulmasını zorunlu kılmaktadır.

Tarih, millî güç unsurlarının sürekli ve kapsamlı biçimde değerlendirilmemesinin, devletlere ağır bedeller ödettiğini göstermektedir. Nitekim günümüzde Ukrayna ve Suriye'de yaşanan krizler, millî güç unsurlarındaki eksikliklerin nasıl yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve savunma politikalarının etkinliğini artırabilmesi için millî gücünü isabetli şekilde analiz etmesi, liyakat ve stratejik öngörü sahibi, uluslararası deneyimli kadroları görevlendirmesi, bölgesel ve küresel ölçekte kritik bir öneme sahiptir. Zira başarı, millî gücün tüm unsurlarını stratejik hedefler doğrultusunda bütüncül bir yaklaşımla ve etkin biçimde kullanabilen, stratejiyi sabır ve akılla yöneten aktörlerin olacaktır.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Anjana, M. S. (2024). National power and its determinants: An analysis. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*, 11(9), a804.

Atatürk, M. K. (1927). *Nutuk*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Babüroğlu, N. [@NaimBaburoglu]. (2020, Şubat 3). Stratejinin 3 temel faktörü: Kuvvet-zaman-mekan (Yer). Kuvveti, kaynağı, diplomasiyi, sert-yumuşak gücü uygun zaman ve yerde kullanma sanatı [Tweet]. X (Twitter). <https://x.com/naimbaburoglu/status/1224371735623086080>

Bayat, M. (1986). *Milli güç ve devlet*. Belge, İstanbul.

Baufre, A. (1965). *An introduction to strategy: With particular reference to the problems of defence, politics, economics, and diplomacy in the nuclear age*. Faber & Faber.

Bernstein (Eds.), *The making of strategy: Rulers, states, and war* (pp. 1–24). Cambridge University Press.

BBC News Türkçe. (2023, Ocak 17). Çin'in nüfusu 1961'den bu yana ilk kez azaldı. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c8935qxp4vvo>

Bloomberg. (2024, Şubat 6). Nüfus artış hızı 15 yılın en düşüğünde. <https://www.bloomberght.com/nufus-artis-hizi-15-yilin-en-dusugunde-2347072>

Chun, C. K. S. (2012). Economics: A key element of national power. In *Guide to National Security Issues in America Today: The National Security Process* (pp. 205–215). Strategic Studies Institute. <http://www.jstor.com/stable/resrep12116.19>

Cohen, S. B. (2015). *Geopolitics: The geography of international relations* (3rd ed.). Rowman & Littlefield.

Clausewitz, C. von. (2018). *Savaş üzerine* (H. F. Çeliker, Çev.). Alfa Yayıncılık. (Orijinal eser 1832'de yayımlanmıştır.)

Dumankaya, E. M. (2019). Uluslararası ilişkiler ve “güç” kavramı. *STM Trend Analizi*, 3–8. https://thinktech.stm.com.tr/uploads/raporlar/pdf/81201991930923_stm_uluslararası_iliskiler_ve_guc_kavrami.pdf

Durak, Z. (2022, Ekim 19). Türkiye, patent başvurularında dünyadaki yükselişini sürdürüyor. *Türk Patent ve Marka Kurumu*. <https://turkpatent.gov.tr/haberler/turkiye-patent-basvurularinda-dunyadaki-yukselisini-surduruyor>

Egeli, S. (2021). Hava gücünün tarihi gelişimi: Nitelikler, bileşenler, görevler ve etkinlik açısından bir değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(39), 603-638.

Euronews, (2022). *Türkiye'de doktora öğrencisi sayısı 5 yılda yüzde 75 arttı*: <https://tr.euronews.com/2022/05/09/turkiye-de-doktora-ogrencisi-say-s-5-y-lda-yuzde-75-artt-nufusa-gore-oran-ab-den-yuksek>

Eurostat. (2024). *R&D expenditure*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure

Foster, G. (1996). Research, writing and the mind of the strategist. *Joint Force Quarterly*, (14), 111-115.

Gunter, M. M. (2019). The Kurds and the Syrian civil war: A tale of identity and strategic gain. *Middle East Policy*, 26(1), 135-144. <https://doi.org/10.1111/mepo.12385>

Günyol, A. (2025, 03 Ocak). Savunma sanayisi 2024'te 7,1 milyar dolarlık ihracat yaptı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/savunma-sanayisi-2024te-7-1-milyar-dolarlik-ihracat-yapti/3441221>

Gray, C. S. (1999). *Modern strategy*. Oxford University Press.

Hart, B. L. (1967). *Strategy*. London: Faber & Faber.

Hürriyet. (2016). Türk ordusunun yeni kuvveti siber savunma. <http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/turk-ordusunun-yeni-kuvveti-siber-savunma-40113652>

İletişim Başkanlığı. (2025, Ocak 9). Türkiye, güvenlik tehditlerine karşı Siber Güvenlik Başkanlığı kurdu. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-guvenlik-tehditlerine-karsi-siber-guvenlik-baskanligi-kurdu-cin

Kaya, Z. (2022). Irak-Türkiye sınır güvenliği ve bölgesel işbirliği. *ORSAM Raporu*, (335). <https://orsam.org.tr>

Kara Kuvvetleri Komutanlığı. (t.y.). *Kara Kuvvetleri Komutanlığı*

tarihçesi. <https://www.kkk.tsk.tr/kkksablonmaster/header/kurumsal/tarihce.aspx>

Karaağaç, Y., Acar, H. (2020). Güncel gelişmeler ışığında Türkiye'nin Suriye politikası ve pkkpyd ilişkisi bağlamında yeni askeri stratejisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 8(2),83-86.

Korkmaz, E. (2022). XXI. yüzyılda savaş ortamını şekillendiren harbe dair kavram, terim, ilke ve prensipler. In M. Şah Özcan vd. (Ed.), Dr. Cezmi Karasu Ustaya Saygı II Armağanı (ss. 74-78). İstanbul: Gazi Kitapevi

Lewis, J. A. (2021). *Technology and the shifting balance of power*. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <https://www.csis.org/analysis/technology-and-shifting-balance-power>

Mevlütöğlü, A. (2025, Şubat 9). Savunma ve havacılık sanayii 2023 performans raporu ve bazı değerlendirmeler. *Siyah Gri Beyaz*. <https://www.siyahgribeyaz.com/2025/02/savunma-ve-havacilk-sanayii-2023.html>

Millî Savunma Bakanlığı. (2023). *Hudut güvenliği faaliyetleri*. <https://www.msb.gov.tr>

Morgenthau, H. J. (1978). *Politics among nations: The struggle for power and peace* (5th ed.). New York: Knopf.

Murray, W. and Grimsley, M. (1994). Introduction: On strategy. In W. Murray, M. Knox, & A.

NATO. (2017). *Warsaw Summit key decisions*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf

NATO. (2019). *Funding NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm

NATO. (2019). *London Declaration*. https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_171584.htm

NATO. (2021). *Relations with Turkey*. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48851.htm

NATO. (2021). *NATO 2030: United for a new era*. NATO Reflection

Group. <https://www.nato.int/cps/en/natohq/179242.htm>

NATO. (2022). *NATO 2022 strategic concept*. Madrid Summit. <https://www.nato.int/strategic-concept/>

NATO. (2024). *Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic (DIANA) ve NATO EDT (Emerging and Disruptive Technologies)*:https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm

NATO. (2025). *The Hague Summit Declaration*, issued by the NATO Heads of State and Government, 25 June 2025. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_236705.htm

NATO STO. (2024). *NATO Science and Technology Organization*. <https://www.sto.nato.int>

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

Savunma Sanayii Başkanlığı [@SavunmaSanayii]. (2017). Siber Savunma Harekât Merkezi açılışı [Tweet]. *Twitter*. <https://twitter.com/search?q=siber%20savunma%20harekat%20merkezi%20a%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C5%9F&src=typd>

Süleyman Demirel Üniversitesi. (t.y.). *Millî güvenlik*. <https://persdb.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/128/files/milli-guvenlik-12062017.pdf>

Stavridis, J. (2017, Haziran 12). Sea power: The history and geopolitics of the world's oceans [Video]. *Carnegie Council*. <https://www.carnegiecouncil.org/media/series/39/20170608-james-stavridis-sea-power>

Strasam. (2023). *ABD'nin Vietnam Savaşında izlediği strateji neydi?* Strasam. <https://strasam.org/savunma/askeri-harekat/abdnin-vietnam-savasinda-izledigi-strateji-neydi-2706>

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye Yüzyılı'nda Millî Dış Politika*. <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>

Tarçın, U. (2021). *Yeni güvenlik ortamında NATO'nun rolü ve Türkiye'ye etkileri (1991–2019/Jeopolitik ve strateji)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü.

Topçu, M. C. (2021). Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği ve deniz

yetki uyumsuzlukları çerçevesinde Türkiye-GKRY anlaşmazlıkları. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 1(1), 40-53.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Strateji*. Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/>

TBMM. (2013, Şubat 5). Türkiye'ye NATO tarafından Patriot hava ve füze savunma sistemleri konuşlandırılması. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=22444

Toktaş, Ş., Çifçi, O., Baygeldi, M. R., Beşgül, B., Dinçel, Y., & Öztürk, E. (2023). 21. Yüzyılın ilk yarısında yeni güvenlik tehditleri. Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 11, 29, 34.

TÜİK. (2024, Kasım 6). *Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2023-53803>

Türk Dil Kurumu. (2022). *Askeri güç*. <https://sozluk.gov.tr>

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2013). *Genel kurul tutanakları*, 26. dönem. <https://www.tbmm.gov.tr>

Uzunçarşılı, İ. H. (1947). *Osmanlı tarihi: Cilt I: Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 452-495.

Ünsal, Ş. (2010). Milli Güç, Bileşenleri ve Vasıtaları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 187, 27-50.

Yöney, O. (2021, Nisan 1). *Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos–13 Eylül 1921)*. Atatürk Ansiklopedisi. [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/216/Sakarya_Meydan_Muharebesi_\(23_A%C4%9Fustos-13_Eyl%C3%BCl_1921\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/216/Sakarya_Meydan_Muharebesi_(23_A%C4%9Fustos-13_Eyl%C3%BCl_1921))

Zamoyski, A. (2004). *1812: Napoleon's fatal march on Moscow*. HarperCollins.

Zürcher, E. J. (2004). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (4. baskı, A. Berktaş, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal eser 1993 yılında yayımlanmıştır)